

- c) Marijo, ki stanuje s sestro Marijano na Bledu;
- č) Avgusto, omoženo Müller, ki stanuje na Bledu; njen mož biva sedaj iz zdravstvenih razlogov v bližini Dunaja;
- d) Viljema, ki je bil do prevrata leta 1918. okrajni glavar v Novem mestu; od tedaj pa živi v pokoju na Bledu.
2. Druga hči, Marija, omož. Mamer, ima hčer Ano, omoženo s polkovnikom Pokornym.
3. Najmlajša hči, Terezija, omož. Bauer, ima dve hčeri:
- a) Adolfo;
- b) Matildo, že omenjeno voditeljico Huth-Hanhsovega zavoda.

Julijini pravnuki:

1. Otroci Julijane Schwickert v Vipavi:

- a) Gustav, bivši mornariški inženjer, stanuje v bližini Gradca;
- b) Herman, uradnik v Trziču (Primorsko);
- c) Viljem, inženjer v Trziču;
- č) Franc, ki vodi posestvo svoje matere v Vipavi.

2. Otroci Avguste Müller:

- a) Erih, bančni uradnik na Dunaju;
- b) Oton, bančni uradnik na Dunaju;
- c) Elizabeta, ki stanuje pri svoji materi na Bledu.

3. Hčeri Viljema barona Rechbacha:

- a) Maria Stella;
- b) Maria Gratia.

Julijina pra-pravnukinja:

Marjeta Schwickert, hči Gustava Schwickerta.

Potemtakem živi vsega še 21 Julijinih potomcev: 3 hčere, 1 vnuk, 7 vnukinj, 6 pravnukov, 3 pravnukinje, 1 pra-pravnukinja.

OB LANGUSOVI SLIKI JULIJE PRIMČEVE.

DR. AVGUST ŽIGON.

O Prešernovem sonetu z akrostihom »Matevžu Langusu« nimamo prav nikakega sledú do dne 15. decembra l. 1846, ko je izšel natisnjen v Prešernovih »Poezijah«. ¹ Znanstveno nam je sicer mogoče dandanes ugotoviti, da je bil sonet 14. maja 1846 že v manuskriptu »Poezij«, ker je tega dne predložil Prešeren že oba predpisana rokopisa ljubljanski cenzuri. ² Domnevoma pa je mogoč

¹ Zapuščinski akt Prešernov, str. 43 in 51.

² Izvestje muz. društva za Kranjsko 1908, str. 57.

še nadaljnji korak, da je Prešeren imel ta sonet, ker da vse sonete svojih »Poezij« že dovršene dne 12. decembra l. 1843, ko je pisal Vrazu: »Ich arbeite gegenwärtig an krainischen Liedern, die den Bauernburschen gefallen sollen; wenn ich einige komponirt haben werde, so werde ich meine Carmina herausgeben.« ³ Dosegli pa smo s tem najskrajnejšo mejo glede datiranja tega soneta z vnanjimi nam doslej znanimi pripomočki. Nikak rokopis, nikak koncept tega soneta nam tu ne pomore ni za trohico kakega sklepanja do dandanes dalje, — ker nam ni o tem sonetu nikak ne v zapuščini ne sicer kje drugod ohranjen, ali vsaj ne doslej znan.

Pa se nam tu pojavi zdaj Langusova, že toliko let iskana in zaželjena slika Julije Primčeve! In ž njo rodbinska tradicija, da je slika iz let pred Julijino poroko. Domnevali smo sicer že od l. 1904 iz Langusovih besedi, ki nam jih je iz ust nečakinje njegove izporočil V. Steska: »Jaz sem Juliko malal«, ⁴ — da »Julika« v Langusovih ustih ni ime še gospé Scheuchenstuelove, ampak še Julije Primčeve. A bilo je to domnevanje vendarle nekoliko premalo podprto, da bi si bili upali kaj trdnega izvajati o letnici Langusove slike in pa nadalje tudi Prešernovega soneta, ki jo opeva. Tradicija iz rodbine Julijine nam sicer tudi ne vé povedati letnice postanka slike Langusove; a da je slika iz dni pred Julijino poroko, nam je vendarle dragocen podatek.

I.

Vnanje življenje Julije Primčeve je bilo preprosto življenje pokrajinske malomeščanke iz premožne meščanske hiše. Porojena 30. maja 1816 v Ljubljani kot hči trgovca Antona Primitza in njegove žene Julijane, iz rodbine Hartl, je izgubila že 1. avgusta 1816, komaj dva meseca po rojstvu, svojega očeta ⁵ ter bila torej takorekoč od rojstva svojega prepuščena vzreji in vzgoji edinole svoje matere, ki je živela poslej, od svojega tridesetega leta vdova, še malodane 40 let kot taka. ⁶ Razen hčere Julije je imela obitelj Primčeva sicer tudi še sina Janeza, ki pa je vdovi umrl spomladi l. 1832 kot »učenec filozofije«. ⁷ Po smrti bratovi, pravijo, da

³ Spomen-Cviete Strossmayeru 1900, str. 254; Lj. Zvon 1900 (Prešernov album), str. 821.

⁴ Dom in Svet, 1904, str. 399.

⁵ Laib. Ztg. 1816, Nro. 63 (»Intelligenzblatt«): Den 1. August. Hr. Anton Primitz, Handelsmann, alt 34 Jahr, am Platz Nro. 265.

⁶ Njen nagrobnik na šmihelskem grobišču pri Novem mestu se glasi: / Ruhestätte / der wohlgebornen Frau / JULIANA PRIMITZ / geborne Hartl, / Handelsmanns Wittwe / geboren zu Laibach / am 27. März 1786, / gestorb. zu Neuho / am 26. October 1855 // Selig sind die Todten, / die im Herrn sterben / denn ihre Werke / folgen ihnen nach, / Offenb. 13, 14. /

⁷ Laib. Ztg. 1832, Amtsblatt Nro. 41, pg. 273: Den 28. März 1832. Der Frau Julianna Primitz, Handelsmanns-Witwe, ihr Sohn Johann, alt 19 Jahr, in der Capuziner-Vorstadt, Nr. 43, an der Ablagerung des Krankheitsstoffes auf das Gehirn. — Prim. tudi ČZN III, 1906, str. 162, pod črto, ter: Jelovšek Ernestina, Spomini na Prešerna, str. 13 (da je »umrl na sušici«), in str. 86 (da »je študiral«). Bil je res dokončal l. 1830 svoj VI. razred (takratno gimna-

je bila Julija kot edinka zdaj hiše Primčeve ena izmed najbogatejših deklic vse Ljubljane;⁸ nič čudnega torej, da je imela že l. 1833, v svojem sedemnajstem ali morda že osemnajstem letu, bogatega in potokratnega veleuglednega ženina iz imenitne hiše takratnega kármernege prokuratorja Antona von Scheuchenstuela; in sicer sina njegovega Josipa Anselma, ki je bil skoraj osem let mlajši od Prešerna in bil mlajši brat Prešernovega sošolca Antona v. Scheuchenstuela.⁹ Iz teh dni imamo prvo pročilo o vnanjosti Julijini — po besedah Ane Jelovškove: »Julija je bila plavolaska. Imela je modre oči, posebno lepo bleščečo polt in rdeče, rožnato obličje. Bila je majhna in nežna. Njena mati je večkrat zdihovala: „Ko bi bila Julija vsaj za glavo večja!“ Tudi je držala eno ramo nekoliko više nego drugo. — Kadar je bila Julija jezna, zadobile so njene sivo-modre oči trd, hudoben izraz: Dva jezna Keruba z mečem ognjenim.«¹⁰ Kot letnico zaroke Julijine nam je iz istega vira izporočil Levce leto 1833: »Nje mati, jako lepa, jako pobožna, jako ponosna,* da ne rečem prevzetna, in jako — praktična ženska, izbrala je svoji hčeri že l. 1833. ženina Antona (pravilno: Josipa!) pl. Scheuchenstuela, imovitega in plemenitega uradnika, ki je imel lepo prihodnost pred seboj.«¹¹ A naglasiti je tu, da pa Ernestina Jelovšek piše v svojih »Spominih« le: »Ko je leta 1833. prišla moja mati v hišo,

zijo. ter 1830/31 prvo filozofsko leto na ljubljanskem liceju; umrl je torej (28. III. 1832) kot drugoletnik filozofije. Julija, mlajša sestra njegova, je bila ob bratovi smrti (ker od 30./V. 1831 do 30./V. 1832) že v tistem »šestnajstem letu« svojem, ki ga že opeva Prešeren v svojem »Dohtarju«.

⁸ Jelovšek Ernestina, Spomini na Prešerna (str. 13); Levce Fr., Dr. Franc Prešeren (Zvon 1879, str. 54 — po zapiskih Ern. Jelovšek). — Zanimivo je, da je Prešeren opeval Julijo že pred tem dejstvom, ker so njegove prve pesmi o Juliji (»Perva ljubezen« in »Dohtar«) že iz l. 1831, torej izza dni še pred smrtjo brata Julijinega.

⁹ Prokurator Anton v. Scheuchenstuel (rojen l. 1776, u. 13. VI. 1835 v Lj.) si je bil vzela (21. XI. 1803) za ženo 21 let štaro Antonijo Gollmayer († v Lj. 26. VIII. 1859, 77 let stara); imela sta šest otrok: sina Antona (r. 19. XI. 1804), ki je bil v Ljubljani sošolec Prešernov; hčer Julijo Marijo (r. 18. IX. 1806); sina Josipa Anselma (r. 2. IV. 1808), ki je bil ženin in soproj Julijin; sina Eduarda (r. 13. VII. 1810), ki je bil sošolec Prešernovega brata Jurija, kesnjeje župnika na Koroškem; ter hčeri Marijo (r. 19. XII. 1814) in Antonijo (r. 13. VI. 1818). Vsi trije sinovi so bili juristi, in vsi trije uradniki v državni službi, kakor oče; izmed hčera se je poročila le Marija z glavarjem Pajkom, obe drugi pa sta umrli neporočeni, in sicer Julija 13. IX. 1859 v Ljubljani (dobrih 14 dni za materjo), Antonija pa 12. IX. 1842 v Trstu pri svojem najstarejšem bratu Antonu, nekdanjem sošolcu Prešernovem. Marija, poročena Pajk, je doživela visoko starost v Ljubljani kot »k. k. Bezirkshauptmanns-Wittwe«; † 17. IV. 1885, v 71. letu svojem. (Laib. Ztg. 1885, str. 710.)

¹⁰ Jelovšek Ernestina, Spomini na Prešerna (str. 14). Po teh zapiskih Ernestininih iz ust matere njene Ane Jelovškove nam je podal sicer tudi že Levce v Zvonu l. 1879 (na str. 54) svoj opis Julije. »Ženka (t. j. torej Ana Jelovšek), ki je prav tisti čas, ko je Prešeren o svoji ljubicici pel najlepše pesmi, tri leta [1833—1835] z njo skupaj prebivala, opisuje nam jo tako: Male postave in nežne, šibke rasti, imela je krasne zlatorumene lase in prelepe modre oči, kedar je bila dobre volje; a znala je tudi hudó pogledati in tedaj so bile njé oči, kakor Prešeren pravi, res „dva jezna Keruba z méčam ognjenim“. Nje mali obraz je bil v resnici lep — kedar se ni smejala; a osobito nežna je bila njena polt.«

¹¹ Zvon 1879, str. 54.

je bila Julija že zaročena z gospodom pl. Scheuchenstuelom...; toda gospa Primčeva ni dovolila svoji hčeri omožiti se pred 24. letom.«¹² Zatò nam 1833 kot letnica Julijine zaroke ni povsem trden datum! Resnica pa je, da se je Julija navzlic zgodnji zaroki svoji poročila šele dva dni pred vstopom svojim v 24. leto starosti: šele 28. maja 1839, ko je bil »Joseph Anselm von Scheuchenstuel — k. k. Stadt- und Landrechts-Auscultant«. Poročil ju je sam takratni knez in škof ljubljanski, Anton Alois Wolf, v svoji domači kapeli — kot oseben prijatelj pokojnege prokuratorja in vse obitelji Scheuchenstuelove; poročni priči pa sta bila advokat dr. Maximilian Wurzbach in pa trgovec Caspar Candutsch.¹³ Škof Wolf je poročencema govoril v svoji kapeli lep nagovor, ki jima je dal v svoji pisarni lepo napisati v drobno rokopisno knjižico za poročni spomin; najstarejši sin Scheuchenstuelove hiše, Anton, pa jima je zložil pesem »Der Brüder Gruß«, ki jo je govoril pri slavnostnem obedu ter jo dal natisniti v Trstu na zeló finem papirju. Oboje, govor in pesem, priči pompoznege dneva poroke Julijine, nam je ohranila tradicija njene familije do današnjega dne.¹⁴ A s pompozno slavnostnim dnevom 28. maja 1839, ki sta si ga cbe imoviti hiši izbrali, da se pokažeta Ljubljani z vsem vnanjim socialnim bleskom, je bil za Julijo življenja maj pri kraju, — in sledila je proza življenja. V Julijinem zakonu je bilo pet otrok: najprej štiri hčere, in slednjič še edini sin.¹⁵ Vsi otroci Julijini so bili rojeni še v Ljubljani, še pred imenovanjem in pred preselitvijo Josipa Scheuchenstuela za prezidenta sodišča v Novo mesto, kamor je odšel l. 1850, — ko je pa Prešeren zapustil Ljubljano, bivališče Julijino, že septembra meseca 1846, ter ta svet že 8. februarja 1849. Tudi izza teh ljubljanskih dni Julijinih nam je podal Levce nekaj podatkov o njeni vnanjosti: »Tako je prvi otročji postelji izgubila je — kakor je pri plavkah obično — mnogo svoje lepote, tudi ta napaka, da je imela eno ramo nekoliko višjo nego drugo, poznala se je je pozneje v večji meri. A ohranila je svoj vedri duh in imenovali so jo sploh duhovito ženo.«¹⁶ —

¹² Spomini na Prešerna, str. 14.

¹³ Poročna listina v matrikah pri sv. Nikolaju v Ljubljani, folio 67, Jahr 1839, pod številko 14.

¹⁴ Škofov govor gl. v ponatisu v tej številki Dom in Sveta; »Der Brüder Gruß« pa je že ponatisnjen v opombah k Prešernovi čitanki (Celovec 1914) — po izvodu, ki ga hrani ljubljanski muzej.

¹⁵ Hčere: Julie (* 9. V. 1840; poročena 24. I. 1859 v Novem mestu v ljubljansko rodovino Rechbach; † v Lj. 13. I. 1897 »an Pleurithis«, pokopana že pri sv. Križu ob strani soprogovji v enem obgroblju); Maria (Ana): * 2. VIII. 1841, poročena Mammer v. Mammern 30. III. 1864 v Novem mestu; Antonie (Marie): * 23. I. 1844, poročena von Linner (istega dne kakor nje sestra Marija), dné 30. III. 1864 v Novem mestu; Theres (Josefa): * 17. IX. 1846, poročena Bauer (28. IX. 1872). In edini sin: Josef (Wilhelm), * 28. V. 1850 v Lj., † 7. XII. 1905 kot predsednik višjega deželnege sodišča v Gradcu »an Pleurithis«. (Schviz L. v. Schvizhoffen, Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain. Görz 1905.) Tri hčere živé še dandanes; vse tri kot vdove in vse tri na Kranjskem.

¹⁶ Zvon 1879, str. 14. — Glavni vir je bil tu Levce T. Pirc, znani zdravnik iz Tržiča. Ohranil se nam je naslednji Levčev zapisek njegovih besedi o Juliji: »Als Frau hab ich

V Novem mestu je gospa Julija von Scheuchenstuelova s svojimi otroki in s svojo materjo, ki se je bila preselila iz Ljubljane k hčeri, živela tiho, bolehalo na srčni hibi, še 14 let; stanovala je v Kandiji »zu Neuhofo«, kakor so imenovali na lepem kraju zidani »dvorec« z lastno domačo kapelico, ki so mu ob zidanju nove bolnišnice usmiljenih bratov prizanegli iz pietete, da vsaj v glavnem stoji še danes. Doživela je tam Julija, da je njen mož dobil dne 21. decembra 1854 viteštvo Leopoldovega reda, pokopala tam leta 1855 svojo mater († 26. oktobra 1855), poročila tam še svojo najstarejšo hčer Julijo (24. jan. 1859) ter zapustila tam slednjic ta svet dne 2. februarja 1864, v 48. letu starosti, 15 let za Prešernom, a vendar dobro leto mlajša od njega. Takó počivata obé, mati in hči, sami na istem pokopališču pri Sv. Mihélu. Pokopal je obé takratni novomeški prošt Jernej Arko, Prešernov nekdanji osebni znanec, ki je bil od l. 1852, inštaliran 24. aprila, intimen prijatelj in stalen gost prezidentovi obitelji. V javnem časopisju tistih dni pa o Julijini smrti ni glasu.¹⁷ — Prezident v. Scheu-

die Julie gekannt, sie war keine Schönheit. Ich war in Höflein bei Urbančič oft mit ihr zusammen, sie war geistreich. (Pirc iz Tržiča v Schmidovi kavarni 9. II. 1876 ob 11. zv.)« Iz istega vira je imel Levce tudi znani Prešernov autoepitaf, češ: »O to je večkrat povedal«.

¹⁷ Preprosti nagrobnik Julijin na šmihelskem grobišču slove: / Julie edle v. / Scheuchenstuel / GEB. PRIMITZ, / Präsidentens-Gattin / geb. am 30 Mai 1816 / gest. am 2. Februar 1864, / Sie ruhe im Frieden! / — Obsmrtni list pa je imel (po izvodu iz Levčeve zbirke) naslednje besedilo: / Es lag in Gottes unerforschlichem Rathschlusse unsere innigstgeliebte Gattin, Mutter und beziehungsweise Schwiegermutter / Juliana Edle v. Scheuchenstuel geborne Primitz / in das bessere Jenseits abzuberufen. Sie verschied am 2. Februar 1864 Morgens 2 Uhr nach längerem Leiden mit den Tröstungen der / kathol. Kirche versehen im 48. Lebensjahre. // Mit tiefstem Wehleide ertheilen diese Trauerkunde die Zurückgelassenen: / (podpisi na sredi:) Josef Ritter v. Scheuchenstuel, / k. k. Kreisgerichtspräsident, Gatte mit / Josef Ritter v. Scheuchenstuel, / Sohn. / Therese Edle v. Scheuchenstuel, / Tochter. // (podpisi na levi:) Wilhelm Freiherr v. Rechbach, / k. k. Kämmerer, Schwiegersohn. / Julie Freiin v. Rechbach, / geborne Edle v. Scheuchenstuel, Tochter / mit 3 Enkelinnen. // (podpisi na desni:) Marie Edle v. Scheuchenstuel, / Tochter. / Johann Mammern v. Mammern, / k. k. Hauptmann im 32. F. J. Bataillon, / deren Verlobter. / Antonia Edle v. Scheuchenstuel, / Tochter. / Gustav Linner, / k. k. Hauptmann im 7. F. J. Bataillon, / deren Verlobter. // Die Beerdigung der entseelten Hülle findet am 4. d. M. Vormittags nach einer um 10 Uhr in der Hauskapelle gelesenen / stillen Messe am Friedhofe zu St. Michael statt. // Die Entschlafene, / für welche stille Messen werden gelesen werden, wird dem frommen Andenken empfohlen. Für Beileidsbesuche wird freundlichst gedankt. // Schloß Neuhofo am 2. Februar 1864. // — Najlepši nagrobnik pa je novomeški Juliji kot ženi in materi postavil Janez Trdina v naši slovenski knjigi. V Lj. Zvonu nam je l. 1905 opisal Julijo, kakor je živela ljudem v spominu neposredno po svoji smrti, in ugotovil, da je bila »gospa Julija vzorna soproga, brižna gospodinja, svojim otrokom pa preljubniva in prava krščanska mati« (str. 143). In ohranil nam je Trdina tam tudi pričevanje njenega izpovednika, patra L.: »To ženo so vsi blagrovale, ker je imela vsega dovolj. Jaz pa vem, da je prebila i ona dosti sitnosti na tem svetu in marsikatera bridkost se je zaperila v njeno življenje. Ali z božjo pomočjo se je je vselej kmalu iznebila, ker so jo dičila vsa tri svojstva, ki so glavni pogoj za srečen zakon: znala je potrpeti, znala je odpustiti in znala je molčati.« (Str. 145.) Duhá svojega soproga ni ž njim delila; uživéla da se je v našo zemljo in govorila slovenski, ter tudi v zrejših

chenstuel je vladal v Novem mestu še do srede meseca avgusta 1867, ko je omožil tam; dober mesec po smrti ženini, 30. marca 1864, svoji hčeri Antonijo in Marijo; tej je daroval (takó že leta 1864) Langusovo sliko pokojne žene svoje, nekdanje Julije Primčeve, nekoč takó globoko opevane v nesmrtnih umetninah Prešernovih. L. 1868 je Scheuchenstuel že višjesodni svétnik v Gradcu, »mit dem Titel Präsident«. V pokoj je šel šele 21. septembra 1870, ter ga vžival malodane tri leta kot »k. k. Hofrat i. P.« ves čas do svoje smrti v Gradcu: do 5. avgusta 1873. Obsmrtno oznanilo je prinesla edina graška »Tagespost«; grob njegov pa je v Gradcu na grobišču »St. Peters-Friedhof«.

A kaj sledi iz teh podatkov o življenju Julijinem za datiranje Langusove slike? Izporočilo Julijine rodbine ne vé nič poblížjega kot edinole to, da je slikal Langus Julijo »kot nevesto par let pred njeno poroko«: dvoje torej, ali morda celó troje let pred dném 28. maja l. 1839. Nekako 1837., ali celó 1836. leta potemtakem!

O Prešernovem sonetu, ki opeva to sliko Langusovo, bi se dalo torej sklepati iz teh podatkov le, da ni nastal — pred letom 1837, ali vsaj ne pred letom 1836, ker ni nastati mogel prej kot slika sama. Toda, se li pa ujema ta rezultat s kronološkimi podatki, kolikor jih imamo o drugih sonetih Prešernovih iz tiste dobe, ter ni li ta rezultat v kakem nesoglasju posebej z vsebino poezije, kar je sicer imamo v »Poezijah« Prešernovih o Juliji?

II.

Bilo je nekako meseca maja l. 1837, ko je pisal Prešeren v žal da nedatiranem pismu svojem v Gradec Stanku Vrazu: »Einen Beitrag zu Eurer Zeitschrift kann ich Dir nicht übersenden, weil ich nichts neues gedichtet habe, meine Balladen und Sonette aus der Liebesperiode aber die meisten in Illyrischen Blatte erschienen sind, oder in einem solchen Zusammenhange stehen, daß sie nicht einzeln gedruckt werden können.«¹⁸ Iz teh besedi Prešernovih sledi za nas dvoje. Prešeren nam tu sam priznava in določa neko svojo »dobljubezni«, ki pa tu, meseca maja 1837, o njej govori kot o nekaki že minuli dobi svoji. In priznava nam tu sam, da ima iz te dobe še nekaj sonetov, ki sicer niso bili še objavljeni, a jih vendar tudi zdaj posamno objaviti ne more, — weil sie »in einem solchen Zusammenhange stehen, daß sie nicht einzeln gedruckt werden können.«

Kateri pa so bili ti, dotlej še neobjavljeni soneti Prešernovi? Ker je podani citat iz pisma Prešernovega odgovor Vrazovemu urgiranju z dne 2. aprila 1837, naj izvoli Prešeren poslati za name-ranega štajerskega konkurenta »Krajinke Zhbe-

letih cenila, prebivala in zagovarjala — Prešerna. (Str. 144.) — O smrti Julijini in o novomeških dnéh njenih je Trdina spisal sicer tudi že prej »bajko«, lepo pesniško delo, z utrinki resnice prepletenu posebej v anekdotah iz življenja Julijinega in Prešernovega. (Janeza Trdine Zbrani spisi, zv. IV., str. 79: Doktor Prežir.) Prim. tudi zbr. spisov njegovih zv. IX., str. 1: Franja.

¹⁸ Letopis Slov. Matic 1877, str. 158.

lize«, za »Metuljčka«, »obljubljene prispevke«,¹⁹ je tu iz misli izključiti pač kar vse nemške pesmi in sonete Prešernove. Saj so vendar v Gradcu name-ravali, da bodi »Metuljček« »štajersko - slovenski« almanah! Umeti je torej besedilo pač tako, da méni Vraz v svojem dopisu le slovenske pri-spevke, in da govori tudi Prešeren v svojem od-govoru istotako le o slovenskih sonetih svojih, in sicer z izjavo, da so vsi — kar jih še ima — še iz »dobe ljubezni«, t. j. torej vsi še o Juliji, ker no-vega da ni zložil še nobenega. A te slovenske so-nete pa imamo od l. 1846 objavljene vse (razen enega) v »Poezijah« Prešernovih, kjer jih je dal natisniti poet šele prvič, ker ni prej imel prilike, da jih objavi vse skupaj, ter nele posamič. Zató imamo v »Poezijah« zdaj trdno možnost za naslednjo nadaljnjo ugotovitev, da méni namreč Prešeren v svoji gorenji izjavi iz meseca maja l. 1837., ker drugih sonetov méniti ne more, — nekatere izmed tistih deset sonetov svojih, ki stojé, med njimi tudi naš sonet »Matevžu Langusu«, dandanes tam ne-posredno za »Sonetnim vencem«, in ki veljajo vsi še Juliji. Vsi drugi soneti Prešernovi, kar jih je dandanes v »Poezijah«, so namreč bili dotedaj že izšli v tisku, — razen edinega prologa »Vencu«: »Je od vesel'ga časa téklo léto... dvakrát devét-sto tri in trideséto«, ki smo si danes pa o njem že na jasnem, da je nastal znatno po l. 1837 za uvod »Vencu«, vsled česar ni tega soneta tu vpošte-vati.²⁰

O sonetih tiste deseterice pa imamo naslednje kronološke podatke:

1. O prvih treh vemo, da so že iz leta 1834. Ohranil se nam je v ostalini Levstikovi²¹ izvod l. natiska »Sonetnega venca«, ki je izšel na štirih straneh velikega formata prvič 22. februarja 1834, povečini na navadnem, nekaj odtiskov pa tudi na boljšem papirju. In ta izvod iz Levstikove zapu-ščine, ki je izmed onih na boljšem papirju, ima na četrti, napol prazni strani z lastno roko Prešer-novo pripisane za »Vencem« naslednje štiri sonete:

1. Ni snál molítve shlátnizh...
2. Sanjalo le mi je...
3. Ni majhina bla, Togenburgar! méra...
4. Vi, ki vam je ljubezni tiranjja — nesnana...

Izmed teh štirih sonetov so v »Poezijah« Prešernovih prvi trije prav takó neposredno za »Vencem«, v isti zaporednosti drugi za drugim — kakor že v tem rokopisu Prešernovem. In sicer

¹⁹ Dné 2. IV. 1837 Vraz Prešernu: »Ich beschäftige mich gegenwärtig unter Beihilfe des Herrn Baccalaureus Mikloshizh mit der Zusammentragung der Materialien für einen Rivalen der Zhbéliza, der mit ihr um die Gunst der Blüthen buhlt. Habe die Gefälligkeit, und sende mir Du bald etwas von den versprochenen Beiträgen, damit sich die Zhbéliza ihres Concurrenten nicht zu schämen braucht. Sobald Du etwas eingesendet haben wirst, werden wir das Manuscript der Censur vorlegen.« (Letopis Slov. Matice 1875, str. 163.)

²⁰ Časopis za zgodovino in narodopisje III. (1906), str. 181—183.

²¹ Dandanes sodim, da kot nekdanji osebni dar starega bibliotekarja in Čbeličarja Miha Kastelca samega, in sicer iz l. 1866 — Levstiku.

sta izšla šele tam prva dva — prvič; tretji pa, sonet o Togenburgu, je doživel svoj prvi tisek 26. marca 1836: objavil ga je tega dné ljubljanski »Illyrisches Blatt« v svoji tistoletni 13. številki, a že z nemškim prevodom Prešernovim, toda kot prvo objavo njegovo brez podpisa, ter le s pripombo »Aus dem noch ungedruckten 5ten Hefte der krainischen Biene« na koncu. Ta Prešernova pripomba nam izpričuje, v kak namen je nastal in prišel v Kastelčeve roké gorenji, v zapuščini Levstikovi nam ohranjeni Prešernov pripisek navedenih štirih sonetov k »Sonetnemu Vencu«: namenil je poet svoj »Venec« in pa tiste štiri sonete za njim — za V. bukvice Krajnlke Zhbélize, ki naj bi bile izšle pač najbržeda l. 1835, ker so IV. bukvice doživele svoj dotisek, dasi z letnico 1833, šele 2. julija 1834. Pripomniti pa je, da je Miha Kastelic zbiral prispevke za V. bukvice sicer že l. 1834, kakor pričá njegova »Literarische Ankündigung« v uradnem listu Laibacherice z dné 8. marca 1834, kjer napoveduje IV. zvezek Zhbélize z dostavkom: »Diesem wird in einer kurzen Zeit das fünfte [Heft] folgen, zu dem der größere Theil der Materialien bereits gesammelt ist.« Dalo bi se že iz tega upravičeno sklepati, da je torej gorenji rokopis Prešernov ter potemtakem tudi tista četvorica sonetov že iz leta 1834, — ker da iz takrat že nabranega gradiva za Zhbélizo V.! Toda, imamo pa še drugi vir za poslednje dejstvo: pismo namreč Janeza Čopa svo-jemu bratu Matiju Čopu z dné 2. maja 1834, ki se mu zahvaljuje v njem za štiri nove Prešernove so-nete, poslane mu na Dunaj s pismom po kranj-skem vozniku Jožu Poharjevem: »Io ti ringrazio pel Manzoni e pei sonetti tutti eccellenti, ma secondo quel che a me pare il piú bello il 3° Sanjalo le mi je etc. per la sua originalità. Bello pure e anche il primo, bello anche il secondo — ed il quarto — infomma avendoli ancora una volta letti non lo al quale dare la preferenza. Evviva Prešhern!«²² Janez Čop navaja v tem svojem pismu le en sam sonet izmed gorenje četvorice (»Sanjalo le mi je...«), in še tega kot 3°, ko stoji v gorenjem rokopisu Prešernovem in v »Poezijah« pa na drugem mestu. Imel je torej v poslanem mu prepisu, najbrže bratovem, sonete v drugačni zaporednosti. A da je imel ravno štiri, kakor ima štiri Prešernov gorenji rokopis za Sonetnim vencem; in da nam navaja enega, ki je bil v Čopovem prepisu na Dunaju in je v Prešernovem rokopisu, — to dvoje nam omogoča sklep, da so bili tisti štirje soneti v Janezovih rokah tam na Dunaju isti štirje soneti kakor tu v gorenjem rokopisu Prešernovem. In zató smemo datirati vso četvorico vsaj z dném Janezovega pisma: z dném 2. maja l. 1834, dasi so mu bili poslani iz Ljubljane (po Poharjevem Jožu, torej po gorenjskem vozniku, ki je bil s svojim konjičem več kot po teden dni na potu do Dunaja) — že meseca aprila, in jih je Janez Čop sam tudi prejel na Dunaju — že meseca aprila, a se bratu v Ljubljano že zahvaljeval zanje v pismu svojem z dné 2. maja 1834, poslanem po pošti, ko je Joža

²² Lj. Zvon 1900, str. 763.

odšel, — da bi prišlo v Ljubljano še pred dohodom Jožetovim.²³

2. Izmed tiste deseterice sonetov o Juliji, ki stojé v »Poezijah« za »Sonetnim vencem«, pa vemo nadalje tudi še o četrtem in pa o predzadnjih dveh, da jih je Prešeren namenil, ter torej spesnil tudi že — za V. bukvice Krajinke Zibelize. Dné 22. oktobra 1836 je namreč prinesel »Illyrisches Blatt« v svoji 43. številki trosonetno skupino:

1. Blo Mojselu je nekda narozheno ...
2. Ozhi lo le per nji v deklet ble fredi ...
3. Kadar obupa uzhenóft sdravnika ...

spet b r e z avtorjevega podpisa, in spet z opombo »Aus dem noch ungedruckten 5. Bändchen der krainischen Biene«. Ali ni Prešeren s to pripombo datiral sam tudi te trojice sonetov tja v leto že 1834, dasi so izšli šele sedaj koncem leta 1836! Po vsebini svoji tičejo brez dvojbe vsaj tja pred osodni dogodek nagle smrti Čopove, tja pred šesti dan meseca julija l. 1835, — ker je pahnil ta nenadni dogodek Prešernove misli in s tem tudi njegovo poezijo v povsem drugačno smer.

3. Pa tudi zadnji sonet one deseterice o Juliji tam za »Sonetnim vencem«, sonet

»Odpërlo bo nebó po lodnim dnevi«,

je izšel samostojno pred »Poezijami«, ločeno sam zase, hkrati z nemškim prevodom. Dal ga je Prešeren kakor poprejšnje sonete v »Illyrisches Blatt«, ki ga je natisnil dné 23. novembra 1837, in sicer (kakor redno vse druge objave poetove izven naštetih zadnjih) — spet s polnim imenom Prešernovim. A glej, ta sonet pa že nima opombe, da je iz V. Zibelize, kar priča, soglasno z vsebino njegovo, da je nov sonet iz nove, že kesnejše dobe, in sicer že iz dobe po Čopovi smrti, če že ne naravnost iz leta 1837, t. j. iz dobe po tistem majskem pismu Prešernovem Stanku Vrazu!²⁴

Te kronološke ugotovitve bi bile prva premisa naše tu nameravane poti!

In zdaj pa »Poezije« v roko! Podani so vsi kronološki podatki, kar jih imamo doslej o tisti deseterici sonetov za »Vencem«. Pa si pogledjmo zdaj, kakó je Prešeren porazvrstil in sestavil v »Poezijah« v s e t i s o n e t e svoje, kar jih sploh ima tam o Juliji! Dejstvo, ki se nam razodene, bi bilo, če pritegnemo že hkrati tudi gorenje kronološke ugotovitve, — naslednje:

²³ »Non volli consegnare la mia risposta al Josha, nostro corriere veloce, perche non poteva darti nuove di lei, ed ho differito a scriverti fin'oggi, ma io spero che la lettera non arrivera più tardi di esso.«

²⁴ Edinikrat stoji v tej objavi nemški sonet na prvem ter slovenski na drugem mestu; Levstik je iz tega sklepal, da je morda Prešeren spesnil najprej nemško mático, ki da jo je potem poslovenil v slovenskem sonetu svojem. A ker stoji v tem prvem tisku Prešernovo ime le pod nemškim sonetom, kakor tudi sicer to povsod, kjer je objavil Prešeren slovenski tekst hkrati z nemškim prevodom svojim, sodim, da je stavec v tiskarni le po pomoti sonetoma zamenjal mesti, ter da je ta izjema v objavi le tiskarska hiba, ne pa priča v smislu Levstikove domneve.

Je od vesel'ga čása téklo léto (Poezije 1847: Prolog!)

Sonetni venec

Ni znál molítve zláhtnič tërde gláve . (Poezije 1847: Epilog!)
2. V. 1834 na Dunaju.

*

Sanjálo se mi je . . (Poezije 1847: Prolog!) 2. V. 1834: na Dunaju.

Velika, Togenburg! (IB: 26. III. 1836), 2. V. 1834 na Dunaju!
Biló je, Mójzes . . (IB: 22. X. 1836). Iz 1834?

Na jásnim nébi mila lúna svéti . . (Poezije 1847.)
Marsktéri rómar grè v Rim (Poezije 1847.)
Zgódi se včasih de Mohamedáni . . (Poezije 1847.)

Oči bile pri nji . . (IB: 22. X. 1836). Iz 1834?
Kadâr previdi učenóst (IB: 22. X. 1836). Iz 1834?

Odpërlo bo nebó . . (IB: 23. IX. 1837. Epilog!).

In to dejstvo bi nam bilo tu druga premisa naša!

A na podlagi obeh podanih dveh premis pa zdaj tu dalje do cilja — v treh zaključkih! Izvajati je:

1. Gledé izjave Prešernove, ki jo je poslal meseca m a j a 1837 v svojem pismu Vrazu v Gradec, najpoprej, — da je izmed sonetov, ki jih je imel poet še iz »dobe ljubezni« svoje o Juliji, dotedaj res bil objavil »die meisten«, ker štiri: sonet o Togenburgu, sonet o Mojzesu, ter s tem hkrati še soneta »Oči bilé« in »Kadâr previdi učenóst«; a imel da je pa dva, ki ju je zadrževal namenoma in res zadržal njiju prvo objavo od l. 1834 tja do »Poezij« (1847 odn. 1846): soneta namreč »Ni znál molítve« in »Sanjálo se mi je«! Ugotoviti nam je torej mogoče tu povsem točno, da sta mogla biti in morala biti Prešernu takrat v mislih predvsem ta dva soneta, ko je Vrazu priznal, da ima sicer nekatere še neobjavljene, ki pa da stojé v takem stiku, »daß sie nicht einzeln gedruckt werden können«. In en sam pogled v podano tabelo nas preveri, da ni bila ta beseda Prešernova le kak izgovor, ampak izjava, nam dandanes zelo dragocena izjava žive resnice. Saj je sonet »Ni znál molítve« v tesnem stiku s »Sonetnim vencem« — kot njegov epilog, ki je iz njega, kakor dandanes vemo, Prešernu vzrastel kesneje sonet »Je od vesel'ga čása téklo léto« za soodmevni prolog. In sonet »Sanjálo se mi je«, glej, pa stoji v »Poezijah«, neposredno za poprejšnjim, že kot prvi sonet novega »venca« sonetov: kot — uvodni sonet novega, deveterosonetnega cikla! Torej res v takem stiku, da se ga Prešernu opravičeno ni zdelo samega záse dati v svet, — posebej, ko ogovarja Julijo, kakor tudi poprejšnji sonet, naravnost s »ti«. Nič ne dé, če je nameraval Prešeren izdati že l. 1834. ali 1835. v V. zvezku Zibelize ta dva soneta; saj vemo; da ju tudi tam ni nameraval izdati sama záse, ampak v zvezi — z »Vencem«! In leto 1837. tudi ni bilo Prešernu več leto 1834.; zorél mu je zdaj nov cikel, ki mu je prav leta 1837. samega že dovršil poet

nov člen; k sonetu »Sanjalo se mi je« kot prologu že za soodnosni odmev sonet »Odpërlo bo nebó« kot epilog. V prologu — nebo, in glej zdaj v epilogu spet — nebo! A kakó ni leto 1837. bilo Prešernu več leto 1834., priča nam tudi še tisti tretji sonet, ki o njem tudi zatrdno vemo, da ga je Prešeren (kakor soneta »Ni snál molítve« in »Sanjalo se mi je«) imel in hranil neobjavljenega tudi že iz l. 1834.: sonet o bogastvu Julijinem »Vi, ki vam ljubesni tiranija — nesnána«. Tudi tega je imel leta 1834. v tisti četvorici svojí tam za »Sonetnim vencem«; tudi tega je nameraval takrat objaviti z »Vencem« vred v V. bukvicah Zhbelize. Nele na ona dva, ampak tudi na tega se je mogla in morala torej nanašati navedena beseda Prešernova o tistih stikih, ki zaradi njih ni, da bi objavil dotične sonete posamno. A glej, kaj se je zgodilo pa zdaj v »Poezijah« s tem sonetom? Prešeren ga je izpustil iz »Poezij«, in ga nam sploh ni objavil nikoli sam, ampak prvič šele Levstik l. 1866 v znani Wagnerjevi izdaji. Razmere so se bile izpremenile, in Prešernu samemu ni bil sonet sam záse več primeren za objavo. Za novi cikel, ki mu je zorél in l. 1837. že večinoma dozorél za »Poezije«, pa mu ta sonet ni več prijal, ker mu v idejo cikla ni pristojal, ampak mu jo s svojo, v vsakdanjo realnost naperjeno satiro kalil, ker zaobračal v drugo nepovoljno smer. Zató ga je zavržel za vselej! Na njegovo mesto pa je v »Poezijah« pomaknil prvi sonet iz one trosonetne skupine, ki mu jo je bil natisnil »Illyrisches Blatt« dné 22. oktobra 1836, in ki je tudi bržé da ko ne iz leta 1834.

2. Gledé novega cikla pa, ki je Prešernu vzrastel za »Sonetnim vencem« odnosno za epilogom njegovim, sledí iz podane tabele zeló zanimivi ter nam tu velevažni fakt, da se nam točno na sredi vse deveterosonetne skupine pojavi **troje** sonetov, ki o njih nimamo prav nikake vesti, prav nobenega sledú prav do »Poezij« samih. Pred to osrednjo trojico stojé trije, in za njo spet trije soneti, ki o petorici njih imamo sledove in podatke tja do l. 1834., in o enem do l. 1837.; o tistih osrednjih treh pa ni trohice, ne kakega rokopisa, ne kakega koncepta, tudi prepisa ne nikoder, in nikjer nikoli nič poročila iz dobe pred »Poezijami«; šele v »Poezijah« samih nam l. 1847. odn. 1846. nastopijo, kakor da bi kar čez noč iz tal vzrastli pred nami. Nič ne vemo o njih, ne odkedaj, ne kakó. In vendár so to trije zeló markantni soneti! A predvsem nam pa vstaja tu ob njih seveda isto vprašanje, kakó li, ali je imel Prešeren to trojico sonetov, ali sploh katerega posamnega izmed njih že takrat, ko je maja meseca l. 1837. pisal Vrazu, da izmed sonetov, kar jih ima še iz Julijine dobe, ne more posamno objaviti nobenega, ker so v gotovi zvezi ter v neki soodnosnosti! Da te trojice sonetov ni Prešeren še imél dné 22. oktobra 1836, dá se sicer indirektno, a precej zatrdno povzeti iz dejstva, da je Prešeren dné 22. oktobra 1836 objavil troje sonetov »aus dem noch ungedruckten 5. Bändchen der krainischen Biene«, namreč sonete »Blo Mojselu«, »Ozhí lo le per nji« in »Kadar

obupa uzhenóft«, — ki jih naša osrednja trojica v »Poezijah« kakor zagozda na dvoje kolje; poet jo je zasnoval in vdela med prvega in ostala dva! Ali bi pa bil Prešeren res objavil teh troje sonetov kot posebno samostojno trosonetno skupino zase, če bi bil imel tam na onem mestu med prvim sonetom in ostalima dvema že takrat, že dné 22. oktobra 1836 tisto osrednjo trojico bodisi vso, bodisi le kak sonet njen? ali pa če bi bil takrat táko zagozdo med njimi sploh že nameraval? Vse kaže, da si je dné 22. oktobra 1836 tiste tri sonete ob prvem njih natisku Prešeren še vedno, kakor si jih je l. 1834., ko jih je vstvaril in določil za V. Zhbelizo, mislil kot že zastalno udogotovljeno trosonetno skupino, brez namere še in namena, da bi to vsebinsko celoto poslej kedaj raztrnil in obogatil z novim vdevkom sonetov. Sodim torej, da vsaj dné 22. oktobra 1836 Prešeren še ni imel tiste naše osrednje trojice, ter posebej ne soneta »Matevžu Langusu«; nastali da so potemtakem šele kesneje. A kedaj — kesneje? Točen odgovor bi nam bil tu kajpada dragocen; a kje vzeti — trden kronološki datum? Nimamo ga, vsaj ne — do dandanes. Zató bomo mogli tudi tu, če še dalje, spet le po indirektni poti!

3. Gledé slike Langusove sáme pa nam ne sledi na prvi pogled ne iz gorenje tabele in dozdevno tudi ne iz dosedanjih izvajanj nikak, ne vsebinski ne kronološki prispevek. Zató treba tu še približjega pogleda v tisto deveterosonetno skupino gledé njenega eventualnega postanka! Bilo je natančno dva meseca pred Prešernovo objavo onih treh sonetov z dné 22. oktobra 1836, ko je poet pisal 22. avgusta 1836 Čelakovskemu v Prago: »Wenn über Jahr und Tag keine Zhebeliza erscheint, so dürfte ich eine Sammlung meiner pelme herausgeben.«²⁵ Imel pa je Prešeren takrat o Juliji vsega vkup slovenskih a) 15 sonetov »Primicovi Jul'ji« v »Sonetnem vencu«, b) za njim pa še 7, in sicer teh-le sedem sonetov:

1. Ni snál molítve shlahtnizh...
2. Sanjalo se mi je...
3. Ni majhina bla, Togenburgar!...
4. Vi, ki vam je ljubesni tiranija — nesnana...
5. Blo Mojselu je nekdaj narozheno...
6. Ozhí lo le per nji v deklét ble fredi...
7. Kadar obupa uzhenóft sdravnika...

Če bi bile torej takrat res izšle Čelakovskemu napovedane »Pelme« Prešernove, bi najbrže bili v njih ti soneti tam za »Vencem« vsi. In sonet o Julijinem bogastvu bi stal na sredi te takratne sedmorice. A »Pelme« niso izšle, in z leti so od tu naprej poetu pognali in dozoreli — novi motivi! Najpopreje se je utrnil kot prvi novi sonet poetu iz snujočega duhá, kakor kaže objava z dne 23. novembra 1837, sonet

»Odpërlo bo nebó po sódnim dnévi...«

ki je v njem opesnil Prešeren konec dobe ljubesni svoje. Ne skupina sonetov za »Vencem«,

²⁵ Lj. Zvon 1882, str. 112; Bílý Fr., Korrespondence Čelakovského II., str. 411/14.

ampak sploh vsi soneti o Juliji so dobili s tem svoj vsebinski sklep. Toda ta novi sonet, ta organski sklep vseh dotodanjih sonetov o Juliji pa je poetu znatno premaknil, po obliki in po vsebini, tisto prvotno sedmorico za »Vencem«! In če morda ne prej že, pa se je poet pač vsaj zdaj, ob svoji tihi nameri, da izdá »Pelme«, iznova zamislil v vsebino tistih sonetov, ki jih je imel iz l. 1834. pred seboj. Ugotoviti sicer, ni-li Prešeren pa morda tudi že svojega novega soneta »Odperlo bo nebó« zamislil in spesnil že namenoma kot soodnosni odmev sonetu »Sanjalo se mi je«, ter je-li torej že prej ali šele sedaj izločil sonet »Ni snál molítve« iz skupine in ga primaknil kot epilóg tja k »Vencu«, — nam bo pač najbrže ostala na veke nemogoča zadeva. A bodi to kakorkoli; takó ali takó, — glavnega dejstva nam to ne izpodbija prav nič. Novi sonet »Odperlo bo nebó« je imel kot epilóg v tistem sonetu iz l. 1834., ki opeva »sanje« poetove, kakó sta pred Lavro in Julijo vagala v nebesih s Petrarkom sonete svoje, — svoj kakor da nalašč izmišljeni in vstvarjeni odmev: svoj soodnosni prolog!

Že tedaj pa se je bil, sodim, Prešeren odločil, da sonet »Vi, ki vam je ljubesi tirantja« o bogastvu Julijinem črta, posebej, ko se mu je bil ta vsled nanovo priraslega soneta premaknil v skupini raz simetrično sredo njeno, kjer je vendar umetnik potreboval markantnega vrha! In ostali so mu po tej opustitvi soneta o Julijinem bogastvu med prologom in epilógom v skupini le še štirje soneti; s prologom in z epilógom vred torej le šestorica — brez markantnega vrha, ki ga je poslej Prešeren, ki je kot umetnik mislil arhitektonsko, iskal skupini za simetrično sredo. In sonet »Na jásnem nébi míla lúna svéti« je bil najbrže tisti sonet, ki ga je Prešeren najpoprej zamislil in izoblikoval za simetrični vrh nameravani sedmorici! Slog in vsebina mi govorita, da je nastal kot prvi izmed one dandanašnje osrednje trojice v ciklu. Soroden se mi zdi še slogu tistih sonetov, ki so iz leta 1834., in zelo blizek slogu soneta »Odperlo bo nebó« iz l. 1837.; a vsebina njegova, glej, pa so dogodki iz samega leta 1834.: nevolja v Julijini in ženina njenega hiši neposredno po prvi javni razglasitvi »Sonetnega venca«, ki je imel v akrostihu pravo ime Scheuchenstuelove zaročenke! Vse bolj nekam eksotična sta mi po svoji snóvi, po svojih ritmih, po svojem tesno zbitem slogu pa že ostala dva soneta tiste osrednje trojice: sonet »Zgodí se včasí« in zlasti še sonet »Matevžu Langusu«, vsled česar sodim, da sta po svojem postanku znatno kasnejša. Prešernu se je bila sedmorica v ciklu, kakor kaže, končno razklenila še enkrat in se razrastla iz sedmorice v deveterico sonetov — radi motiva o Langusovi sliki, ki se je spomin o njej s prijatelja Langusa, njenega slikarja, imenom vred odločil poet vsprejeti in zajeti v svoj spev ter jih pozabe oteti in oslaviti v poeziji svoji: — v posebnem, globoko zamišljenem in mojstrsko izvedenem sonetu z akrostihom tam na simetrični sredi kot arhitektonskem vrhu one sonetne skupine o Juliji za

»Vencem«! In glej, sonet o godu Julijinem je bil potem v sedanji deveterici le arhitektonska posledica te odločbe Prešernove, — pa naj je sicer nastal ali že preje, ali šele pozneje od soneta »Matevžu Langusu«!

Vsebinsko seveda bi sodil človek, da je sicer vzel Prešeren sonetom, ki jih je dodatno vpletal, **vsem** iz one iste dobe, ki je rodila prvotno sedmorico tam za »Vencem«. Pa naj so nastali potem tisti nanovo dodani soneti kadarkoli si že bodi! Saj je vendar glavni postulat le, da bodi vsak ciklus po obliki in vsebini ena sama, — vsestranski enotno usoglašena celota, — pa nastajaj in rasti čprav morda kar pol stoletja! Ker je (kakor ugotovljeno) tista sedmorica Prešernovih sonetov, ki je nastala tam za »Vencem« najprvotneje, bila vzrastla vsa iz dni neposredno po »Vencu«; ker jim je torej eo ipso bila vsebina zajeta ob njih postanku enotno iz one iste dobe: bi potemtakem pričakovali in sklepali dosledno, da so tudi vsi v isti ciklus kasneje nanovo prirasli soneti po vsebini zajeti, dasi retrospektivno iz spomina, pa vendarle iz doživljajev, iz dogodkov, iz situacij one iste dobe: iz istega torej leta 1834. In res, glej, sonet »Na jásnem nébi« ustreza povsem tej zahtevi. In tudi sonet »Zgodí se včasí«, ki opeva Julijin hrupni god in poetova samotno tiha voščila, te zahteve ne krši; saj je Julija imela svoj god vsako leto, in tisto godovanje njeno v Prešernovem sonetu je gledé leta takó povsem nedoločeno, da ga lahko prav brez vsake ovire datiramo naravnost tja v leto 1834., — češ da Prešeren opeva prav tistoletni god Julijin, posebej ko se tej domnevi tudi sicer vsebina tistega soneta prav nič ne protivi.²⁶ In če stopimo zdaj z isto logiko še slednjíc dalje do soneta z akrostihom »Matevžu Langusu« tam na točno simetrični sredi vse deveterosonetne skupine, — ali bi ne bil zdaj tu skrajno nujen tak sklep, da je strogi umetnik, ki je vzdržal potezo do tu strogo dosledno, zajel tudi temu sonetu vso vsebino iz iste dobe svoje, iz istega svojega leta 1834., kakor sicer že vsem drugim sonetom one iste skupine! Sonet je po vsebini, po ideji svoji — globoko hrepenenje poetove duše po idealu, po lepoti, po odsevu »unstranske gloriije«, dá, po »bogstvu«, — in nič ne dá, če na naslov Julije. Isto globoko hrepenenje, ista čista vera, kakor sta živela v poetovi subjektivnosti za onih dni pred »izgubljeno vero«. A ti dnevi so bili dnevi še leta 1834., in morda še deloma tudi dnevi leta 1835. — najkasneje tja nekako do smrti Čopove († 6. julija 1835). Snov soneta, ali recimo »dogodek«, ki ga opeva, pa je — slika Langusova in poetovo romanje k njej na Langusov dom, da si ob njej najde utehe hrepenenju svoje subjektivnosti. In zadnji doslednji korak v našem sklepanju bi bil in moral biti zdaj tu na podlagi Prešernove poezije ta, — da je tudi »dogodek« iz Langusove hiše, ki ga Prešernov sonet opeva, iz leta 1834., ali vsaj

²⁶ Julija je praznovala svoj god dné 16. februarja. (Izporočilo gospé Bauerjeve.)

iz prve polovice leta 1835., pa naj je sonet sam nastal kadarkoliže. Ali da si izrečemo stvar s pravo besedo: Langusovo sliko Julije Primčeve je iz Prešernove poezije nujno datirati v leto 1834. ali vsaj v prve mesece leta 1835., — ali pa Prešernu naprtiti, da je največji sonet, vrh svojega deveterosonetnega cikla o Juliji tam za »Sonetnim vencem«, vstvaril kot sad nekega tihega kompromisa z dejstvi, ki ga je prisilil, da je odstopil od stvarne doslednosti v svojem ciklu — zaradi lepega, izredno bogatega motiva! A kaj je verjetneje?

To je zadnji tu možni nam rezultat. Žal torej, da nismo z dragoceno nam sliko dobili tudi letnice njene! Bila bi nam ob Prešernovi poeziji — tudi dragocenost.

V Ljubljani, 28. februarja 1921.

GAZELE. DR. JOSIP PUNTAR.

(ZLATE ČRKE: DRUGI DEL.)

1. »ZLATE ČRKE« IN KRITIKA.

Al bo kál pognálo séme, kdor ga séje, sám ne vé;
Kdòr sadí drevó, al bóde zréd'lo véje, sám ne vé.
Se pod strópam néba trúdi lét' in dán nomád;
Al pa kónec léta bóde kaj perréje, sám ne vé.

Gazele. 6.

Kdor je imel v rokah prvi del mojih »Zlatih črk«, prebral »Uvod« ter se potrudil doumeti zvezo med že obdelanimi poedinimi odstavki knjige ter z napovedanimi poglavji drugega dela, je moral dospeti do sličnega zaključka, do kakršnega se je dokopal v navideznem labirintu moje na dolgo zasnovane študije v »Casu« 1912 dr. Ušeničnik. Pojavilo se mu je samoposebi vprašanje, kakšen zaključek prinese drugi del glede na glavni problem »zlatih črk« na Prešernovi posodi Gazel. Spoznal je gotovo, da je prvi del prav za prav le priprava s široko potezo iz gotovega notranjega in zunanjega razloga: pojasniti je bilo namreč treba temeljna, estetsko poetska vprašanja na način, ki naj bi vsakomur nudil v roke gradivo za nepristransko samostojno sodbo. Da je bilo zato nujno treba seči v Schleglovo »šolo«, je povsem razumljivo. Saj je tu zajemal s Prešernom vred tudi mentor njegov, Čop, svoje estetske nazore. Da je bilo nasprotno treba poseči tudi nazaj v antiko ravno radi jasne zveze poeta s staroklasičnimi mojstri in radi tistega nauka romantikov o spojitvi antike z romantično lepoto, to, mislim, da je bilo predpogoj za pravo razlago celotnega vprašanja, ki se tiče »arhitektonike« in njenih apriorističnih nasprotnikov.

Z drugim delom treba pričeti klopčič odvijati. Temelj drži, in sicer bolje, kakor si je mogel misliti glavni zasmehovalec »arhitektonikarjev« — dr. Tomišek. Držal je že tedaj, ko je on pisal nesrečni svoj pamflet za »Berliner philologische Wochenschrift«. Zakaj ob izdaji prvega dela sem imel glavni rezultat že v roki pripravljen za natis v drugem delu. Zlobna

Tyche pa je hotela, da je ravno on pisal svojo potvoro v onem listu, v katerem ga je dve leti kasneje v stvarnem oziru obsodil vseučiliški profesor Boll prav nehote in nevede, poročajoč¹ o Otto Weinreichovi (vseučil. prof. klasične filol. v Tübingen) študiji, glaseči se »Triskaidekadische Studien. Beiträge zur Geschichte der Zahlen«.²

Za grobo potvorbno mojih rezultatov in vsega mojega ter Žigonovega dela mi je Boll-ova ocena v istem strokovnem listu v tem večje zadoščenje, ker sem pred Weinreichom v svojem prvem delu dognal z največjim trudom stvari, ki jih hvali Boll pri Weinreichu, češ:³

»Wenn der Verfasser in den besprochenen Beiträgen im Wesentlichen seine älteren Schriften ergänzt, so tritt er mit Endabschnitten seines Buches einem neuen und wichtigen Problem näher, der Rolle der Zahl als formenden und gestaltenden Prinzips in der Dichtung (jaz!). Auch Frühere haben sie schon oft an einzelnen, namentlich antiken Schöpfungen nachzuweisen gesucht; die Gefahr einer Vergewaltigung des Textes aus vorgefaßter Meinung lag dabei immer nahe und hat oft berechtigte Abwehr herausgefordert.⁴ W. geht einen andern Weg, den Weg der ruhigen Beobachtung. Die zahlenmäßige Gliederung eines Gedichtes liegt vor allem da nahe, wo im Gedichte selbst eine bestimmte Anzahl von Dingen oder Personen charakterisiert werden soll (jaz). Wenn in einem Epigramm von den dreimal drei Musen die Rede ist, so ergibt sich eine Gliederung in drei Distichen.⁵ Ebenso bequem und natürlich, wie eine Reihe von fünf Hexametern beim Pentathlon oder zwölf Versen bei den zwölf Monaten.«

Da bi ne bil Tomišek nikdar napisal tiste slovenske sramote pred tujim svetom! Pa dalje: »Pythagoreisierende Gedanken sind es auch, die W. in überraschend weitem Umfang bei Dante in der »Vita nuova« aufdeckt: mit einer eigentümlich berührenden Leidenschaft bemerkt Dante immer wieder die Bedeutung der Neunzahl (jaz) im Leben Beatrices und in seinen Begegnungen mit ihr. W. hat recht, wenn er auch in diesem von den Danteerklärern noch wenig verstandenem Zuge den Einfluß nie abreißender antiker Überlieferung erkennt (jaz). Es ist, um die Tatsache mit etwas anderen Worten noch deutlicher zu machen, im letzten Grunde nichts anderes als der große Bau des antiken Weltbildes, der auch in dieser

¹ Berl. philolog. Wochenschrift, 1917, št. 50.

² Giessen 1916, A. Töpelmann. Zbirka: Religionsgeschichtliche Versuche u. Vorarbeiten, begründet von Albr. Dieterich und Rich. Wünsch. Bd. XVI, 1.

³ Citati so vedno boljši nego izvleček. Čitatelj naj potrpi in zasleduje misli.

⁴ Tomišek poroča tako, da dobi čitalec njegovega poročila prepričanje, da sem tudi jaz — prestavljal verze v Tibulu II 5 z namenom, dobiti zaželjeno simetrijo in številčno simboliko. Proti temu sem se bil ravno radi Tomišekovega podtikanja temeljito zavaroval, a Tomišek v kljub temu poroča »pošteno« meni v kvar. Stvarno ne bom več zagovarjal svojih dodanih verzov.

⁵ Prim. Zlate črke I, str. 92, op. 1; str. 115, op.